HENRYK JAROSZEWICZ

Uniwersytet Wrocławski

Wrocław, Polska

Język czarnogórski na rozdrożu. Główne kierunki polityki językowej w Czarnogórze po 1991 roku

I

Język czarnogórski jest najmłodszy w rodzinie języków słowiańskich. W przyszłym roku minie bowiem dopiero 10., okrągła rocznica oficjalnego powołania do życia tego kodu językowego na mocy przyjętej w 2007 roku konstytucji niepodległego państwa czarnogórskiego, która w § 13 głosiła „[s]lužbeni jezik u Crnoj Gori je crnogorski jezik”.

Wydaje się, że ukonstytuowanie się języka czarnogórskiego ostatecznie zamyka proces rozpadu języka serbsko-chorwackiego, którego dezintegracja przebiegała paralelnie do rozpadu samej Jugosławii. Jak bowiem wiadomo, konsekwencją państwowego usamodzielniania się poszczególnych jugosłowiańskich republik w latach dziewięćdziesiątych XX wieku była też promocja narodowo-terytorialnych wariantów języka serbsko-chorwackiego, nadająca im status samodzielnych języków standardowych. W 1990 roku oficjalnie powołano do życia język chorwacki, dwa lata później — serbski, a cztery lata potem — bośniacki. W tym kontekście nie może dziwić, że po rozpadzie państwa czarnogórsko-serbskiego w 2006 roku i ogłoszeniu przez Czarnogórę niepodległości doszło również do językowej emancypacji i ukonstytuowania się języka czarnogórskiego.

II

Analizując proces promocji poszczególnych języków postserbsko-chorwackich, nietrudno dostrzec, że usamodzielnianiu się języka czarnogórskiego towarzyszyło kilka szczególnych okoliczności. Najważniejszą z nich wydaje się fakt głębokich podziałów, które miały miejsce w obrębie lokalnego, czarnogórskiego środowiska językoznawczego, oraz — bezpośrednio z tym związana — radykalnie heterogeniczna polityka językowa prowadzona we współczesnej Czarnogórze. Tamtejsi językoznawcy skupieni są bowiem w trzech nieformalnych grupach, które cechuje daleko idąca rozbieżność poglądów na temat statusu języka czarnogórskiego, jego przeszłości i postulowanych dróg rozwoju. Warto podkreślić, że w odróżnieniu od realiów serbskich, chorwackich czy bośniackich, w Czarnogórze kontrowersje wzbudzają nawet te kwestie językowe, które mają charakter fundamentalny¹. Co ważne, żadnego ze wspomnianych środowisk naukowych nie można uznać za marginalne i nieposiadające wpływu na całokształt czarnogórskiej polityki językowej, sam zaś konflikt dotyczący języka trwa już od niemal dwóch dekad.

1. Autonomiści

Pierwszą grupę czarnogórskich badaczy można określić mianem autonomistów. Do najważniejszych postaci tego kręgu zaliczają się Adnan Čirgić, Jelena Šušanj, Radoslav Rotković, Milenko A. Perović oraz nieżyjący już nestor montenegrystyki — Vojislav Nikčević. Większa część tych badaczy była (lub wciąż jest) związana z funkcjonującym w Cetinju państwowym Wydziałem Języka Czarnogórskiego i Literatury (Fakultet za crnogorski jezik i književnost, do 2014 roku Institut za crnogorski jezik i književnost).

Poglądy omawianej grupy badaczy na przeszłość języka czarnogórskiego były dość radykalne i stanowiły wyraźną polemikę z tezami formułowanymi do tej pory w slawistyce. Autonomiści, w tym ich czołowy przedstawiciel — Vojislav Nikčević, dowodzili bowiem, że język czarnogórski to z genetycznego punktu widzenia odrębny kod językowy, który wykształcił się w V–VI wieku na obszarach dzisiejszych północno-zachodnich Niemiec. Wyprowadzali go w linii prostej z wymarłego języka połabskiego, dowodząc przy okazji daleko idącej bliskości czarnogórszczyzny z językiem polskim. Za jeden z kluczowych argumentów, mających potwierdzać genetyczną bliskość czarnogórskiego i języków zachodniosłowiańskich uznawali fakt, że współwystępowanie w systemie fonologicznym trzech fonemów: |Š|, |Ž|, |Ž| — oprócz języka czarnogórskiego — cechuje tylko

¹ W niepodległej Chorwacji, Serbii czy Bośni i Hercegowinie również można było napotkać w kręgach lingwistycznych spory i dyskusje odnośnie do kształtu lokalnej polityki językowej. Dotyczyły one jednak głównie szczegółowych kwestii związanych z kształtem normy, jedynie incydentalnie odnosząc się do statusu narodowego języka (por. prace Ranka Bugarskiego w Serbii, Milana Šipki w Bośni i Hercegowinie, czy Snježany Kordić w Chorwacji).

jeden inny język słowiański — polszczyznę. V. Nikević dowodził też, że czarnogórska ijekawszczyzna nie wykształciła się na obszarze południowosłowiańskim, lecz została przeniesiona przez Czarnogórców na Bałkany z obszarów północnej Słowiańszczyzny, a więc terenów dawnej czarnogórskiej praojczyzny. Wszystko to prowadziło do dość rewolucyjnej konkluzji, mówiącej, że ijekawski refleks [Ǫ] stanowi na obszarze południowej słowiańszczyzny rdzennie czarnogórską cechę językową, którą w wiekach średnich przodkowie dzisiejszych Bośniaków, Serbów i Chorwatów przejęli od Czarnogórców². Choć autonomiści dostrzegali współczesną systemową bliskość języka czarnogórskiego z serbskim, chorwackim i bośniackim, uznawali, że wszystkie te języki miały „zasebne razvojne tokove”, a tym samym ich rozwój na poszczególnych etapach „nije imao mnogo dodirnih tačaka”³. Omawiana grupa badaczy wyznawała przy tym pogląd, że aktualne systemowe podobieństwa czterech języków postserbsko-chorwackich są w dużej części konsekwencją „serbizacji” języka czarnogórskiego, która miała być prowadzona przez Belgrad już od połowy XIX wieku. Proces ten miał być realizowany poprzez konsekwentną implementację na obszarze Czarnogóry vukowskiej normy językowej, czego konsekwencją było usuwanie z normy rodzimych, czarnogórskich specyficzności językowych, traktowanych przez ówczesne podmioty polityki językowej za anormatywne regionalizmy i dialektyzmy⁴.

Forsowany przez autonomistów pogląd o genetycznej odrębności języka czarnogórskiego i jego samodzielnym toku rozwojowym, rzecz jasna, musiał prowadzić do reinterpretacji historii rozwoju języków literackich na obszarze shtokawskim. Dla A. Čirgicia oraz innych przedstawicieli tej grupy shtokawska epika ludowa — podstawowe tworzywo vukowskiego modelu języka serbskiego — to „crnogorska epska poezija”⁵. Co ważne, sam Vuk Karadžić uznawany był za Czarnogórcę — zarówno z etnicznego, jak i językowego punktu widzenia⁶. Cały dorobek tak zwanej zetskiej redakcji języka staro-cerkiewno-słowiańskiego

² Zob. szerzej *Da li postoji crnogorski jezik?*, Radio-Most, moderacija O. Karabeg, 5 kwietnia 1998, <http://www.montenet.org/language/karabeg.html> (dostęp: 31.07.2016); V. Nikčević, *Crnogorski interdijalektalni/naddijalektalni (koine) standardni jezik*, [w:] *Jezični varijeteti i nacionalni identiteti*, red. L. Badurina, I. Pranjković, J. Silić, Zagreb 2009, s. 150. Zob. też A. Čirgić, *Crnogorski jezik u prošlosti i sadašnjosti*, Podgorica 2011, s. 93–97; N. Vučić, *Nacionalizmi se međusobno podržavaju. Intervju sa Rajkom Glušicom*, „Tačno” 22.06.2015, <http://www.tacno.net/interview/intervju-rajka-glusica-nacionalizmi-se-medusobno-hrane-i-podrzavaju> (dostęp: 31.07.2016); M. Perović, *Riječ urednika*, [w:] A. Čirgić, *Crnogorski jezik u prošlosti i sadašnjosti*, Podgorica 2011, s. 14.

³ A. Čirgić, *op. cit.*, s. 23.

⁴ *Ibidem*, s. 41–44.

⁵ M. Perović, *op. cit.*, s. 14; V. Nikčević, *op. cit.*, s. 164.

⁶ V. Nikčević, *op. cit.*, s. 155. Próby „zawłaszczania” ważnych postaci historycznych oraz ich dzieł nie objęły jedynie Vuka Karadžicia. Za pisarzy, których dzieła wchodzić mają wyłącznie w obręb korpusu literatury czarnogórskiej, uznawano bowiem także Petra Petrovicia Njegoša, Stefana Mitrova Ljubiša oraz Marka Miljanova Popovicia (zob. M. Perović, *op. cit.*, s. 14). Autonomiści całkowicie przy tym ignorowali fakt, że wymienione postaci zawsze deklarowały się jako Serbowie, a ich dzieła literaturoznawcy tradycyjnie lokowali w obrębie literatury serbskiej.

traktowany był za wyłączne dziedzictwo języka czarnogórskiego. Tym samym za najważniejszy i najbardziej reprezentatywny zabytek języka czarnogórskiego z tego okresu przyjmowano *Мирслављево јеванђеље*, do tej pory powszechnie uznawane w nauce za najcenniejszy zabytek literatury staroserbskiej⁷.

Takie postrzeganie przeszłości języka czarnogórskiego bezpośrednio przekładało się na forsowany przez autonomistów kierunek polityki językowej i postulowany model współczesnej normy języka czarnogórskiego. Zdaniem przedstawicieli tej grupy współczesny czarnogórski uzus językowy nie może być traktowany jako podstawa standardu, ponieważ został zniekształcony i zafałszowany poprzez trwające przeszło półtora wieku serbskie działania unifikacyjne. Badacze postulowali zatem natychmiastowe podjęcie kroków mających na celu przywrócenie do normy wszystkich cech językowych, które zostały usunięte z użycia w dwóch ostatnich wiekach za sprawą rzekomego unitaryzmu językowego Belgradu. Zdaniem autonomistów pozwoliłoby to nadać językowi czarnogórskiemu taką formę, jaką hipotetycznie posiadałby w chwili obecnej, gdyby nie dziewiętnasto- i dwudziestowieczna antyczarnogórska polityka językowa. Zdaniem autonomistów, najbliższy postulowanemu przez nich wzorcowi języka czarnogórskiego był językowy uzus, funkcjonujący w czarnogórskiej literaturze połowy XIX wieku. Powstałe 150 lat temu dzieła wspomnianego P.P. Njegoša, Mitrovy Ljubiša czy Miljanova Popovicia przedstawiciele omawianej grupy traktowali jako literaturę „nieskażoną” serbskimi wpływami i w pełni oddającą czarnogórską specyfikę językową⁸.

Konsekwencją wzorowania się przez autonomistów na uzusie literackim sprzed półtora wieku było oczywiście wprowadzenie do normy współczesnego języka czarnogórskiego wielu archaizmów i dialektyzmów fonetycznych, morfologicznych, syntaktycznych czy leksykalnych, praktycznie nieobecnych we współczesnej, żywej mowie Czarnogórców (np. fonemy [Ž], [3], konsekwentna palatalizacja ijekawska, stare paradygmaty odmiany przymiotników, zaimków)⁹.

2. Ewolucjoniści

Drugą grupę czarnogórskich badaczy można określić mianem ewolucjonistów. Czołowymi postaciami tego kręgu są Rajka Glušica, Zorica Radulović, Tatjana Bečanović oraz Igor Lakić. W większości są to badacze skupieni wokół Katedry

⁷ A. Čirgić, *op. cit.*, s. 30.

⁸ Por. R. Glušica, *Jezičke prilike u Crnoj Gori*, [w:] *Jezični varijeteti i nacionalni identiteti*, red. L. Badurina, I. Pranjković, J. Silić, Zagreb 2009, s. 293.

⁹ Zob. szerzej o kształcie standaryzacji proponowanej przez autonomistów H. Jaroszewicz, *Najnowsze tendencje kodyfikacyjne w języku czarnogórskim (2006–2010)*, „Socjolingwistyka” 26, 2012, s. 57–87; *idem*, *Vojislava Nikčevića koncepcje rekonstrukcji języka czarnogórskiego*, „Socjolingwistyka” 24–25, 2010–2011, s. 91–110.

Języka Serbskiego i Literatur Południowosłowiańskich (Studijski program za crnogorski jezik i južnoslovenske književnosti), działającej na Wydziale Filozoficznym (Filozofski fakultet) w Nikšiću.

Ewolucjoniści, podobnie jak autonomiści, uznawali odrębność i samodzielność języka czarnogórskiego, traktując go jako byt równorzędny wobec języka serbskiego, chorwackiego i bośniackiego. Zdaniem tej grupy badaczy Czarnogórcy — analogicznie do Serbów, Chorwatów czy Bośniaków — mają prawo ukonstytuować własną mowę jako odrębny język narodowy i państwowy¹⁰. W przeciwieństwie jednak do autonomistów, ewolucjoniści negowali pogląd o samodzielności języka czarnogórskiego przed schyłkiem XX wieku. Wyodrębnienie się języka uznawali bowiem za składowy element procesu „restandardizacji” języka serbsko-chorwackiego, do którego miało dojść na przełomie XX i XXI wieku. Pod pojęciem *restandardizacije* — które ewolucjoniści wprowadzali do debaty naukowej za kilkanaście innymi socjolingwistami (Ranko Bugarski, Anita Peti-Stantić) — rozumiano, uwarunkowaną przyczynami społeczno-politycznymi, promocję terytorialno-narodowych wariantów języka serbsko-chorwackiego do statusu samodzielnych, odrębnych języków standardowych — serbskiego, chorwackiego, bośniackiego i ostatecznie czarnogórskiego¹¹. Taka interpretacja standardowych transformacji językowych, mających miejsce na obszarze byłej Jugosławii, prowadziła do uznania przez przedstawicieli tej grupy języka serbsko-chorwackiego za wcześniejszy etap rozwojowy języka czarnogórskiego. Sam język czarnogórski postrzegany był zaś w kategoriach jednego z pełnoprawnych spadkobierców półtorawiecznej tradycji standardowego języka serbsko-chorwackiego. Ewolucjoniści podkreślali też, że choć wskutek dotychczasowej polityki językowej poza normą znalazło się wiele czarnogórskich odrębności językowych, to przez cały okres funkcjonowania język serbsko-chorwacki był językiem ojczystym wszystkich Czarnogórców, ich środkiem komunikacji i narzędziem tworzenia kultury narodowej¹².

Przedstawiony sposób interpretowania związków pomiędzy językiem czarnogórskim i serbsko-chorwackim miał oczywiście bezpośrednie przełożenie na kształt proponowanego przez ewolucjonistów modelu standaryzacji. Badacze ci odrzucali zasadność jakichkolwiek rewolucyjnych zmian zastanej normy i — powołując się na dziesięcioetapowy schemat standaryzacji Radovanovicia¹³ — uznawali, że język czarnogórski powinien aktualnie wejść w fazę rekonstruk-

¹⁰ R. Glušica, *op. cit.*, s. 145.

¹¹ R. Glušica, *Restandardizacijski procesi u bosanskom, crnogorskom, hrvatskom i srpskom jeziku*, [w:] *Bosanskohercegovački slavistički kongres I. Zbornik radova (knjiga 1)*, red. S. Halilović, Sarajevo 2012, s. 28–29.

¹² *Jezička stvarnost i jasna jezička politika. Intervju sa Rajkom Glušicom*, „Pobjeda. Kultura” 1, 1.09.2008, s. 11.

¹³ Zob. szerzej M. Radovanović, *Sociolingvistika*, Novi Sad 1986, s. 186–187; H. Jaroszewicz, *Nowe tendencje normatywne w standardowych językach chorwackim i serbskim*, Opole 2004, s. 15–22.

cji normy¹⁴. Ich zdaniem pozwoliłoby to nadać standardowi funkcjonującemu w Czarnogórze takiego kształtu, jaki w pełni odpowiadałaby zapotrzebowaniom komunikacyjnym użytkowników.

Dla ewolucjonistów fundamentem nowego języka czarnogórskiego powinien stać się obecnie funkcjonujący uzus językowy i — nieco tylko zmodernizowane — rozstrzygnięcia normatywne obowiązujące w republice od lat sześćdziesiątych XX wieku. Badacze ci kategorycznie odrzucali możliwość archaizacji języka czarnogórskiego, uznając, że wszystkie cechy językowe, które wyszły z codziennego użycia Czarnogórców, przynależą już wyłącznie do historii języka czarnogórskiego i „nemoguće ih je vaskrsnuti pravopisnim naređivanjem”¹⁵. Uważali też, że nie ma sensu dokonywać korekt w normie języka tylko po to, aby naprawić — rzeczywiste lub wyimaginowane — „nepravde koje su crnogorskoje jeziku napravljene”¹⁶. Za punkt wyjścia dla standaryzacji języka czarnogórskiego ewolucjoniści uznawali więc normę sankcjonowaną przez wydany w 1960 roku kompromisowy *Правниc српскохрватског књижевног језика* (*Pravopis hrvatskosrpskog književnog jezika*), którą proponowali zmodyfikować kilkoma nowymi zapisami (m.in. wprowadzeniem grafemu ‘ś’ oraz pisownią częściowo sankcjonującą ijękawsą jotację fonemów [T], [D], [S]¹⁷).

Warto jednak podkreślić, że wszystkie normatywne innowacje ewolucjoniści uznawali za fakultatywne, nie zaś obligatoryjne. Wychodzili bowiem z założenia, że w obecnej, przejściowej sytuacji, w jakiej znalazł się język czarnogórski, najlepszym rozwiązaniem będzie akceptacja dubletów językowych¹⁸.

3. Integraliści

Ostatni krąg czarnogórskich badaczy można określić mianem integralistów. Wśród nich centralne miejsce zajmują Jelica Stojanović oraz Draga Bojović. Obie badaczki związane są z Katedrą Języka Serbskiego i Literatur Południowosłowiańskich (Studijski program za srpski jezik i južnoslovenske književnosti), istniejącą przy nikšićkim Wydziale Filozoficznym (Filozofski fakultet), oraz z podgorickim oddziałem Macierzy Serbskiej (Matica srpska). Do grona integralistów można zaliczyć też najbardziej znanego, czarnogórskiego językoznawcę — Branislava Ostojicia, choć trzeba równocześnie zauważyć, że badacz ten od połowy lat dzie-

¹⁴ R. Glušica, *Crnogorski jezik u odnosu na bosanski, hrvatski i srpski*, [w:] *Południowosłowiańskie sąsiedztwo. Slawistyka i komparatystyka dzisiaj*, red. B. Zieliński, E. Szperlik, Poznań 2012, s. 163–164.

¹⁵ *Jezička stvarnost i jasna jezička politika...*, s. 11.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ Zob. szerzej o kształcie standaryzacji proponowanej przez ewolucjonistów H. Jaroszewicz, *Najnowsze tendencje kodyfikacyjne...*

¹⁸ *Ibidem*.

więćdziesiątych bardzo rzadko komentował kształt aktualnej czarnogórskiej polityki językowej, nie wdając się w polemiki i spory językoznawców.

Poglądy integralistów diametralnie różniły się od tez wysuwanych zarówno przez autonomistów, jak i ewolucjonistów. J. Stojanović, D. Bojović czy B. Ostojić uważali bowiem, że samodzielny język czarnogórski nie istnieje, a na obszarze Czarnogóry używany jest jedynie język serbski w realizacji ijekawskiej. Ich zdaniem język czarnogórski w formie proponowanej przez władze państwowe jest niczym innym jak tylko językiem serbskim, któremu oficjalnie nadano nową, czarnogórską „etykietę”. Projekt o nazwie „język czarnogórski” traktowany był więc przez integralistów jako przejaw politycznej manipulacji władz państwowych w Podgoricy, które chciały przy jego pomocy zatrzeć serbską — historyczną, kulturową, językową i etniczną — tożsamość przestrzeni Czarnogóry¹⁹.

Forsowanie samodzielności językowej Czarnogórców stanowiło dla omawianej grupy badaczy zwyczajną „политикантско-имитаторску крађу имена српскога”²⁰ i — w konsekwencji — próbę zanegowania oczywistego faktu, że całe „језичко благо Црне Горе припада српском језику”²¹, a obszar Czarnogóry jest historycznie serbski²².

Pogląd o nieistnieniu języka czarnogórskiego integraliści opierali na przesłankach natury historycznej, genetycznej, strukturalnej i socjolingwistycznej. D. Bojović oraz J. Stojanović w swoich pracach wielokrotnie podkreślały, że termin „język czarnogórski” („црногорски језик”) nie miał praktycznie żadnej tradycji nie tylko w użyciu potocznym, naukowym, lecz także urzędowo-oficjalnym. Zwracały uwagę, że od średniowiecza aż po lata współczesne język używany na obszarze Czarnogóry powszechnie określany był przez jej mieszkańców mianem „języka serbskiego” („српски језик”) ²³. Podobnie było z nazwą języka urzędowego obowiązującego na obszarze Czarnogóry, który we wszystkich czarnogórskich i jugosłowiańskich organizacjach państwowych — nieprzerwanie od pierwszej połowy XIX wieku aż do 2007 roku — nazywano „językiem serbskim” („српски језик”), względnie „językiem serbsko-chorwackim” („српскохрватски језик”).

Analizując płaszczyznę genetyczną, integraliści podkreślali, że nie istnieje żadna cecha językowa właściwa jedynie czarnogórskiej przestrzeni językowej, sam zaś obszar Czarnogóry stanowi nierozzerwalną część kontinuum dialektalnego języka serbskiego²⁴. Wskazywali przy tym, że dialekt wschodniohercegowiński oraz dialekt zetsko-južnosandżacki funkcjonują nie tylko na obszarze Czarnogóry, ale też obejmują obszar sąsiednich krajów (zetsko-južnosandżacki w Serbii,

¹⁹ J. Стојановић, *Путевима српског језика и ћирилице*, Никшић 2011, s. 184.

²⁰ J. Стојановић, Д. Бојовић, *Српски језик између истине и обмане (социо)лингвистичка анализа стања у Црној Гори*, Београд 2006, s. 97.

²¹ *Ibidem*, s. 139.

²² J. Стојановић, *op. cit.*, s. 147–148.

²³ *Ibidem*, s. 165.

²⁴ *Ibidem*, s. 167; J. Стојановић, Д. Бојовић, *op. cit.*, s. 54.

a wschodniohercegowiński w Serbii, Bośni i Hercegowinie oraz Chorwacji). Podkreślano również, że potencjalne fonemy [Š], [Ž] — uznawane przez autonomistów za szczególny wyróżnik języka czarnogórskiego — obecne są w wielu serbskich, bośniackich czy chorwackich gwarach oraz dialektach²⁵. Zdaniem integralistów tezy o samodzielności języka czarnogórskiego nie można obronić także dlatego, że nie przeszedł on długotrwałego, wieloetapowego procesu standaryzacji, który wielokrotnie opisywano w literaturze socjolingwistycznej²⁶.

Istniejące prace normatywne, które kodyfikują język czarnogórski, przedstawiciele omawianej grupy poddawali krytyce, zarzucając dziełom poważne uchybienia — najwięcej zarzutów budziło nadanie głoskom [Š] oraz [Ž] statusu samodzielnych fonemów, mimo że trudno — zdaniem integralistów — dowieść pełnienia przez te jednostki funkcji dystynktywnych²⁷.

O nieistnieniu języka czarnogórskiego miała ostatecznie świadczyć znikoma akceptacja tego kodu ze strony samych Czarnogórców. Integraliści podkreślali bowiem, że według spisu z 2001 roku przeszło 60% mieszkańców Czarnogóry za swój język ojczysty uznało serbski, a zaledwie 20% — czarnogórski²⁸.

Biorąc pod uwagę przedstawione zastrzeżenia wobec projektu samodzielnego języka czarnogórskiego, nie może dziwić, że kod ten integraliści określali w swoich pracach mianem „измишљеног језика”²⁹, „термина без покрића”³⁰, „хипотетичког термина”³¹, „назови језика, језика иза чијег назива не стоји ништа”³², „тзв. политикантског језика”³³, „чистог плагијата”³⁴ lub „језика који не постоји нити је икад постојао”³⁵.

III

We współczesnej Czarnogórze każdy z wymienionych wcześniej kręgów lingwistycznych prowadzi własną politykę językową, starając się wpływać na kształt sytuacji językowej w republice. Zarówno autonomiści, ewolucjoniści, jak i inte-

²⁵ J. Стојановић, *op. cit.*, s. 164–165, 193–194; J. Стојановић, Д. Бојовић, *op. cit.*, s. 54–55.

²⁶ Zob. szerzej M. Radovanović, *op. cit.*, s. 186–197; H. Jaroszewicz, *Najnowsze tendencje kodyfikacyjne...*, s. 15–22.

²⁷ J. Стојановић, *op. cit.*, s. 215, 222–223; Д. Бојовић, *Научни и методолошки аспекти 'црногорског језика'*, [w:] *Српско језичко наслеђе на простору данашње Црне Горе и српски језик данас. Зборник радова са међународног научног скупа одржаног у Херцег Новом 20–23. априла 2012*, уред. Ј. Стојановић, Никшић 2012, s. 346–348.

²⁸ J. Стојановић, *op. cit.*, s. 194.

²⁹ J. Стојановић, Д. Бојовић, *op. cit.*, s. 94.

³⁰ *Ibidem*, s. 45.

³¹ *Ibidem*, s. 82.

³² *Ibidem*, s. 145.

³³ *Ibidem*, s. 83.

³⁴ *Ibidem*, s. 97.

³⁵ *Ibidem*, s. 197.

graliści organizują międzynarodowe konferencje naukowe poświęcone językowi czarnogórskiemu, wydawane są obszerne pokonferencyjne zbiory referatów, czołowi przedstawiciele każdej z grup redagują własne czasopisma naukowe, publikowane są liczne monografie i rozprawy naukowe dotyczące czarnogórskich realiów językowych. Problematyka językowa dość często gości w Czarnogórze na łamach codziennej prasy, dając integralistom, autonomistom i ewolucjonistom możliwość prezentowania swoich poglądów szerszej publiczności — czy to w wywiadach, artykułach popularno-naukowych, czy też felietonach.

Spośród trzech wymienionych tu kręgów badawczych obecnie największe możliwości wpływu na kształt czarnogórskiej polityki językowej mają autonomiści. Wynika to przede wszystkim z tego, że czarnogórskie władze — w tym Ministerstwo Oświaty (Ministarstvo prosvjete) — tej właśnie grupie badaczy powierzyły zadanie kodyfikacji języka czarnogórskiego oraz przygotowania programów nauczania języka czarnogórskiego w szkołach podstawowych i średnich. Autonomiści wraz z zespołem zagranicznych lingwistów przygotowali dwa podstawowe dzieła normatywne, kodyfikujące język czarnogórski — *Pravopis crnogorskog jezika* z 2009 roku³⁶ oraz o *Gramatika crnogorskog jezika* z 2010 roku³⁷. Obie prace zostały wydane przez czarnogórskie Ministerstwo Oświaty i Nauki oraz uznane za publikacje przedstawiające oficjalnie obowiązującą normę języka czarnogórskiego. Rzecz jasna, po 2010 roku wszystkie oficjalnie dopuszczone do użytku szkolnego podręczniki języka czarnogórskiego wydawane były zgodnie z rozstrzygnięciami ortograficzno-gramatycznymi, które zaproponowano we wspomnianych pracach. Warto też nadmienić, że programy nauczania przedmiotu „Crnogorski jezik i književnost” (oraz „Crnogorski jezik kao nematernji”) dla wszystkich klas szkoły podstawowej, gimnazjum oraz szkoły średniej zatwierdza komisja, na czele której stoi Milenko Perović, a wśród członków można odnaleźć innych autonomistów, między innymi Adnana Čirgicia i Jelenę Šušanj³⁸.

Pomimo uprzywilejowanej pozycji, jaką we współczesnej Czarnogórze mają autonomiści, trzeba zauważyć, że proponowana przez nich wizja języka czarnogórskiego — do którego wprowadzono znaczącą liczbę elementów archaicznych i dialektalnych — nie cieszy się w kraju zbyt wysokim stopniem implementacji. Stare rozwiązania normatywne dominują bowiem nie tylko w prasie, publikacjach książkowych, lecz nawet w oficjalnych dokumentach państwowych i na portalach internetowych czarnogórskich instytucji rządowych³⁹. Biorąc pod uwagę nieudane próby archaizacji języka narodowego, które w latach dziewięćdziesiątych podejmowali zarówno Chorwaci, jak i Bośniacy, można przypuszczać, że również czarnogórskim autonomistom nie uda się upowszechnić większości rozstrzygnięć

³⁶ M. Perović, J. Silić, Lj. Vasiljeva, *Pravopis crnogorskog jezika*, Podgorica 2009.

³⁷ A. Čirgić, J. Silić, I. Pranjković, *Gramatika crnogorskog jezika*, Podgorica 2010.

³⁸ Por. *Programi obaveznih predmeta*, Zavod za školstvo, 2016, <http://www.zzs.gov.me/naslovna/programi/osnovno> (dostęp: 31.07.2016).

³⁹ Por. np. <http://www.zzs.gov.me/naslovna>.

normatywnych, które wprowadzają formy przestarzałe lub dialektalne. Dość prawdopodobne jest jednak upowszechnienie się forsowanego przez autonomistów poglądu mówiącego, że język czarnogórski wykształcił się już przed XIX wiekiem, ma niekwestionowalny, samodzielny tok rozwojowy oraz niepodważalną genetyczną i strukturalną odrębność. Taka koncepcja — ze względów prestiżowych i emocjonalnych — może bowiem znaleźć podatny grunt w czarnogórskim społeczeństwie i tamtejszych elitach politycznych. Brakuje też podstaw, aby sądzić, że teza o historycznej samodzielności języka czarnogórskiego nie zostanie szeroko przyjęta w Czarnogórze, skoro analogiczne poglądy dotyczące języka serbskiego, chorwackiego i bośniackiego cieszą się w Serbii, Chorwacji oraz Bośni i Hercegowinie niesłabnącą popularnością.

Bibliografia

- Бојовић Д., *Научни и методолошки аспекти 'црногорског језика'*, [w:] *Српско језичко наслеђе на простору данашње Црне Горе и српски језик данас. Зборник радова са међународног научног скупа одржаног у Херцег Новом 20–23. априла 2012*, уред. Ј. Стојановић, Матица српска — Друштво чланова у Црној Гори, Никшић 2012.
- Čirgić A., *Crnogorski jezik u prošlosti i sadašnjosti*, Institut za crnogorski jezik i književnost, Podgorica 2011.
- Čirgić A., Silić J., Pranjković I., *Gramatika crnogorskog jezika*, Ministarstvo prosvjete i nauke Crne Gore, Podgorica 2010.
- Da li postoji crnogorski jezik?*, Radio-Most, moderacija O. Karabeg, 5 kwietnia 1998, <http://www.montenet.org/language/karabeg.html>.
- Glušica R., *Crnogorski jezik u odnosu na bosanski, hrvatski i srpski*, [w:] *Południowosłowiańskie sąsiedztwo. Slawistyka i komparatystyka dzisiaj*, red. B. Zieliński, E. Szperlik, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Poznań 2012.
- Glušica R., *Jezičke prilike u Crnoj Gori*, [w:] *Jezični varijeteti i nacionalni identiteti*, red. L. Badurina, I. Pranjković, J. Silić, Disput, Zagreb 2009.
- Glušica R., *Restandardizacijski procesi u bosanskom, crnogorskom, hrvatskom i srpskom jeziku*, [w:] *Bosanskohercegovački slavistički kongres I. Zbornik radova (knjiga 1)*, red. S. Halilović, Slavistički komitet, Sarajevo 2012.
- Jaroszewicz H., *Najnowsze tendencje kodyfikacyjne w języku czarnogórskim (2006–2010)*, „Socjolingwistyka” 26, 2012, s. 57–87.
- Jaroszewicz H., *Nowe tendencje normatywne w standardowych językach chorwackim i serbskim*, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2004.
- Jaroszewicz H., *Vojislava Nikčevića koncepcje rekonstrukcji języka czarnogórskiego*, „Socjolingwistyka” 24–25, 2010–2011, s. 91–110.
- Jezička stvarnost i jasna jezička politika. Intervju sa Rajkom Glušicom*, „Pobjeda. Kultura” 1, 1.09.2008.
- Nikčević V., *Crnogorski interdijalektalni/naddijalektalni (koine) standardni jezik*, [w:] *Jezični varijeteti i nacionalni identiteti*, red. L. Badurina, I. Pranjković, J. Silić, Disput, Zagreb 2009.
- Perović M., *Riječ urednika*, [w:] A. Čirgić, *Crnogorski jezik u prošlosti i sadašnjosti*, Institut za crnogorski jezik i književnost, Podgorica 2011.
- Perović M., Silić J., Vasiljeva Lj., *Pravopis crnogorskog jezika*, Ministarstvo prosvjete i nauke Crne Gore, Podgorica 2009.

Programi obaveznih predmeta, Zavod za školstvo, 2016, <http://www.zzs.gov.me/naslovna/programi/osnovno>.

Radovanović M., *Sociolingvistika*, Književna zajednica, Novi Sad 1986.

Стојановић Ј., *Путевима српског језика и ћирилице*, Издавачки центар Матице српске Друштва чланова у Црној Гори, Никшић 2011.

Стојановић Ј., Бојовић Д., *Српски језик између истине и обмане (социо)лингвистичка анализа стања у Црној Гори*, Јасен, Београд 2006.

Vučić N., *Nacionalizmi se međusobno podržavaju. Intervju sa Rajkom Glušicom*, „Тачно” 22.06.2015, <http://www.tacno.net/interview/intervju-rajka-glusica-nacionalizmi-se-medusobno-hrane-i-podrzavaju>.

Montenegrin language at a crossroads. The main directions of language policy in Montenegro after 1991

Summary

Montenegrin language is the youngest Slavonic language standard. The creation of Montenegrin language ultimately ended the process of disintegration of Serbo-Croat in the national languages. The current language situation in Montenegro is characterized by heterogeneous language policy. In the country there are three groups of linguists that have radically different views on the past, present and future the speech of Montenegrins. Autonomists (A. Čirgić, V. Nikcevic) believe that Montenegrin language is genetically and systematically separate entity, whose standard should be radically changed. Evolutionists (R. Glušica, I. Lakić) treat speech of Montenegrins as a standard code that is part of a polycentric language Serbo-Croatian, which standard only should be modified. Integrationists (J. Stojanović, D. Bojović) recognize the Montenegrin language as political being and say that in the Montenegro operates only one standard language — standard Serbian. At the moment, the greatest influence over official language policy have autonomists. Thanks to Montenegrin education authorities the autonomists are officially codifying the Montenegrin language and prepare the curriculum of Montenegrin language for primary and secondary schools.

Keywords: language policy, standarization, Montenegrin language, Serbian language, Serbo-Croat language

Црногорски језик на раскрсници. Главни правци језичке политике у Црној Гори после 1991. године

Резиме

Црногорски језик је најмлађи словенски стандардни језик. Његово проглашење коначно је завршило процес распада српскохрватског језика на посебне, националне стандарде. Данашњу језичку ситуацију у Црној Гори карактерише изразито хетерогена језичка политика. У земљи постоје три неформалне групе лингвиста, које се међусобно разликују у погледима на прошлост, садашњост и будућност језика Црногораца. Аутономисти (Аднан Чиргић, Војислав Никчевић) сматрају да је црногорски језик генетски и системски посебан језик, чијег норму

треба радикално променити. Еволуцијонисти (Рајка Глушица, Игор Лакић) сматрају да је говор Црногораца део полицентричног српскохрватског језика и истовремено посебан, стандардни језички код, чијег норму потребно је само модификовати. Интегралисти (Јелена Стојановић, Драга Бојовић) тврде да је црногорски језик само политичко биће, а на подручју Црне Горе још увек је у употреби само један језички стандард – стандард српског језика. Чини се да у данашње време највећи утицај на црногорску језичку политику имају аутономисти, који су одлуком црногорских државних институција добили могућност службене кодификације црногорског језика и припреме школских програма за црногорски језик.

Кључне речи: језичка политика, стандардизација, црногорски језик, српски језик, српскохрватски језик